

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У СФЕРІ КОНТРОЛЮ ЗА ОБІГОМ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

PECULIARITIES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY IN THE FIELD OF CONTROL OVER THE CIRCULATION OF MEDICINAL PRODUCTS

Миронюк Р.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Моргунов О.А., д.ю.н., професор,
перший проректор
Харківський національний університет внутрішніх справ

В статті на виконання завдань дослідження зроблено спробу вирішити такі завдання: з'ясувати види адміністративних правопорушень у сфері обігу лікарських препаратів в Україні, виокремити особливості застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення у цій сфері та запропонувати окремі шляхи удосконалення правових засад встановлення та реалізації адміністративної відповідальності у цій сфері.

Здійснено аналіз складів адміністративних правопорушень у сфері обігу лікарських препаратів в Україні, запропоновано здійснити їх поділ на такі види: правопорушення у сфері реалізації лікарських засобів; правопорушення у сфері реалізації контролю за обігом лікарських засобів; правопорушення у сфері легалізації лікарських засобів.

Визначено рівень правового забезпечення відповідальності у сфері контролю за обігом лікарських засобів, виявлено прогалини в цій сфері та обґрунтовано напрямки удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері.

Зокрема доведено, що доцільним є розширення диспозиції статті 42-4 КУпАП «Порушення встановленого порядку реалізації (відпуску) лікарських засобів» та встановлення ефективних заходів адміністративної відповідальності за їх вчинення. Запропоновано встановити адміністративну відповідальність за такі порушення: відпуск без рецепта лікаря комбінованих лікарських засобів, що містять кодеїн та інші підконтрольні речовини; реалізація у будь-який спосіб, у тому числі інтернет торгівля біологічними добавками, які не є лікарськими засобами, що не були сертифіковані в установленому законом порядку.

Запропоновано повноваження щодо оформлення матеріалів справ про такі правопорушення доцільно залишити за Держлікслужбою, відповідно до статті 244-8 КУпАП, а право розгляду матеріалів справ про такі правопорушення передати від Держлікслужби до районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, відповідно до статті 221 КУпАП.

Ключові слова: контроль за обігом лікарських засобів в Україні, Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками, адміністративна відповідальність, адміністративні правопорушення у сфері контролю за обігом лікарських засобів, заходи відповідальності.

In order to fulfill the tasks of the research, an attempt was made to solve the following tasks: to find out the types of administrative offenses in the sphere of circulation of medicinal products in Ukraine, to single out the features of the application of measures of administrative responsibility for violations in this area, and to propose separate ways of improving the legal basis for establishing and implementing administrative responsibility in this area.

An analysis of the composition of administrative offenses in the sphere of circulation of medicinal products in Ukraine was carried out, and it was proposed to divide them into the following types: offenses in the sphere of sale of medicinal products; offenses in the field of implementation of control over the circulation of medicinal products; offenses in the field of legalization of medicinal products.

The level of legal protection of responsibility in the field of control over the circulation of medicinal products has been determined, gaps in this field have been identified, and directions for improving the administrative and tort legislation in this field have been substantiated.

In particular, it has been proven that it is expedient to expand the disposition of Article 42-4 of the Code of Administrative Offenses «Violation of the established procedure for the sale (issuance) of medicinal products» and to establish effective measures of administrative responsibility for their commission. It is proposed to establish administrative responsibility for the following violations: dispensing without a doctor's prescription of combined medicinal products containing codeine and other controlled substances; implementation in any way, including online trading of biological supplements that are not medicinal products that have not been certified in accordance with the procedure established by law.

It is suggested that the authority to file case files on such offenses should be left to the State Medical Service, in accordance with Article 244-8 of the Code of Administrative Offenses, and the right to review case files on such offenses should be transferred from the State Medical Service to district, city district, city or city district courts, in accordance with Article 221 of the Code of Administrative Offenses.

Key words: control over the circulation of medicinal products in Ukraine, State Service of Ukraine for medicinal products and drug control, administrative responsibility, administrative offenses in the field of control over the circulation of medicinal products, measures of responsibility.

Актуальність статті. Гарантування дотримання прав громадян у сфері медичного обслуговування, охорони здоров'я а також забезпечення можливості отримання та придбання якісних лікарських засобів забезпечується статтями Конституції України, а саме: статтею 49, відповідно до якої «Держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування»; статтею 50, де визначено, що «кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення, така інформація ніким не може бути засекречена» [1]. Контроль за обігом лікарських засобів в Україні здійснює Державна служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками (далі – Держлікслужба) як центральний орган виконавчої

влади України, утворений 10 вересня 2014 р. Постановою Кабінету Міністрів № 442 шляхом злиття Державної служби з контролю за наркотиками та Державної служби з лікарських засобів [2]. Відповідно до Положення про Держлікслужбу, основним призначенням цього органу є здійснення контролю якості та безпеки лікарських засобів, у тому числі медичних імунобіологічних препаратів, медичної техніки і виробів медичного призначення [3]. Певсякчас в ЗМІ звертається увага та викриття недобросовісних гравців на ринку виробництва медичних препаратів, вказуються на прогалини у сфері контролю за виробництвом медичних препаратів, відмічається відсутність контролю за поширенням біологічних добавок сумнівної якості та походження. І такий стан речей не може не викликати стурбованість як громадськості так і міжна-

родних партнерів, які теж непоодинокі в своїх висновках щодо стану контролю за якістю та безпекою лікарських засобів в Україні. Цьому підтвердження є і статистичні дані. Так попри військовий стан і направлення всіх сил та ресурсів держави на відбиття ворожого нападу та звільнення окупованих територій, необхідно не забувати, що під будь-якої нестабільної ситуації в країні починають свою активну незаконну діяльність і шахраї, які в момент коли багато фармакологічних державних компаній не можуть забезпечити внутрішню потребу в медичних препаратах через простій, втрату промислових потужностей, окупацію поставляють в Україну фальсифікати, підробки зарубіжних фармацевтичних підприємств.

Так, за даними Держлікслужби у 2022 році проведено 139 позапланових перевірок СГ (аптечних закладів та лікувально-профілактичних закладів), із них 129 – за зверненням фізичної особи (фізичних осіб) про порушення, що спричинило шкоду її (їхнім) правам, законним інтересам, життю чи здоров'ю, навколишньому природному середовищу чи безпеці держави, з додаванням документів чи їх копій, що підтверджують такі порушення (за наявності). За минулий рік, згідно з програмою ЄАІС «Лабораторний комплекс контролю якості лікарських засобів і медичної продукції», Держлікслужбою надано: 96 розпоряджень про заборону реалізації (торгівлі), зберігання та застосування лікарських засобів. Виявлено 34 аптеки в якій здійснювали торгівлю не сертифікованими лікарськими засобами, подано до правоохоронних органів 34 звернення щодо порушення провадження про шахрайство та продаж фальсифікованих фармацевтичних препаратів через магазини інтернет торгівлі та ЗМІ [4]. Таким чином питання контролю за якістю лікарських препаратів та встановлення ефективних заходів адміністративної відповідальності за порушення у цій сфері є актуальним та таким що потребує актуалізації та дослідження.

Стан дослідження. Проблематику окремих аспектів адміністративно-правового статусу Державної служби України з контролю за наркотиками а також контролю за якістю лікарських препаратів досліджували насамперед: В.А. Тимошенко – голова Державної служби України з контролю за наркотиками, А.М. Волошук, А.П. Толопіло, С.П. Швець та інші. В той же час питання ефективності встановлення заходів адміністративної відповідальності за порушення у цій сфері є малодослідженими.

Таким чином на виконання задач дослідження нижче з'ясуємо види адміністративних правопорушень у сфері обігу лікарських препаратів в Україні, особливості застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення у цій сфері та запропонуємо окремі шляхи удосконалення правових засад встановлення та реалізації адміністративної відповідальності у цій сфері.

Виклад основних положень. Аналіз норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) дає можливість виокремити такі склади адміністративних правопорушень у сфері обігу лікарських засобів: ст. 42 КУпАП «Порушення санітарних норм»; ст. 42-4 КУпАП «Продаж лікарських засобів без рецепта в заборонених законодавством випадках»; ст. 44 КУпАП «Незаконні виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах»; ст. 44-2 КУпАП «Порушення обмежень, встановлених для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності»; ст. 164 КУпАП «Порушення порядку провадження господарської діяльності»; ст. 167 КУпАП «Введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів»; ст. 170 КУпАП «Недодержання стандартів при транспортуванні, зберіганні і використанні продукції (крім харчових продуктів)»; ст. 188-9 КУпАП «Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої

влади, що реалізує державну політику у сфері стандартизації, метрології та метрологічної діяльності і технічного регулювання»; ст. 188-10 КУпАП «Невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів»; ст. 188-11 КУпАП «Невиконання постанов, розпоряджень, приписів, висновків, а так само інших законних вимог посадових осіб органів державної санітарно-епідеміологічної служби» [5].

О.Г. Стрельченко, І.Г. Бухтіярова дослідивши засади адміністративної відповідальності у сфері обігу лікарських засобів, доходять висновку, що цій сфері властиве широке коло суспільних відносин, пов'язаних із незаконним обігом лікарських засобів в Україні і пропонують в КУпАП виокремити окрему Главу 5.1. «Адміністративні правопорушення у сфері обігу лікарських засобів», наповнивши її відповідними статтями, що визначатимуть протиправні діяння у цій сфері та регулюватимуть відповідальність за їх вчинення від етапу створення до етапу використання/знищення лікарського засобу. Також ними запропоновано визначити для юридичних осіб відповідальність у Законі України «Про лікарські засоби», встановивши такі додаткові види застосування примусових заходів, як «заборона певного виду діяльності» та «скасування ліцензії або дозволу» на діяльність у сфері обігу лікарських засобів [6, с. 108].

В свою чергу А.А. Котвицька та І.О. Сурикова вважають, що адміністративна відповідальність фармацевтичних працівників передбачена статтями 424, 44, 44-2, 167, 168-1, 170 КУпАП та настає у випадках: продажу лікарських засобів без рецепта у заборонених законодавством випадках; незаконного виробництва, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту в невеликих розмірах; порушення обмежень, встановлених для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності; введення в обіг або реалізація продукції, яка не відповідає вимогам стандартів; виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил; недодержання стандартів при транспортуванні, зберіганні і використанні продукції (крім харчових продуктів); невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів [7, с. 2–3].

О.Г. Алексеевим, обґрунтовано необхідність встановлення відповідальності за порушення законодавства про рекламу лікарських засобів, яке він вважає самостійним видом правопорушення у фармацевтичній сфері [8, с. 14].

Волк Н.В., Світличний О.П. здійснивши на монографічному рівні дослідження адміністративно-правових засад регулювання фармацевтичної діяльності в Україні розширюють можливість застосування адміністративної відповідальності у фармацевтичній сфері включаючи в їх предмет склади правопорушень передбачених ст.ст. 164, 167, 170, 188-9, 188-10, 188-11 КУпАП [9, с. 132].

О.С. Ковпун здійснивши аналіз складів адміністративних правопорушень у фармацевтичній сфері, приходить до висновку про поділ їх на такі види: фармацевтична адміністративна відповідальність, охороноздоровча адміністративна відповідальність у фармації та загальна адміністративна відповідальність у фармації. До проблем правової регламентації адміністративної відповідальності у фармацевтичній сфері він відносить «відсутність визначених адміністративним законодавством спеціальних санкцій за порушення громадського порядку у аптечних закладах та зневажливе ставлення до фармацевтичних працівників, а також санкцій за неналежне виконання своїх повноважень органів публічного управління фармацією та їх посадових осіб» [10, с. 140].

Не ставлячи завдання здійснити аналіз всіх наукових доробків проблем встановлення адміністративної відповідальності у сфері контролю за обігом лікарських засобів, а також позиції щодо критеріїв класифікації даних правопорушень, нижче звернемо увагу на законодавчі ініціативи щодо удосконалення правових засад встановлення адміністративної відповідальності у цій сфері.

Зокрема, Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за реалізацію (відпуск) лікарських засобів у заборонених законодавством випадках та встановлення відповідальності за реалізацію (відпуск) лікарських засобів особам, які не досягли чотирнадцяти років (малолітнім особам)» № 1708-IX від 17 листопада 2021 року статтю 42-4 КУпАП «Порушення встановленого порядку реалізації (відпуску) лікарських засобів» було доповнено нормою, яка передбачає встановлення посиленої адміністративної відповідальності за «реалізацію (відпуск) лікарських засобів в аптечних закладах, у тому числі з використанням інформаційно-комунікаційних систем дистанційним способом (електронна роздрібна торгівля лікарськими засобами) особою, яка не досягла 14-річного віку (малолітній особі), а також доставка лікарських засобів кінцевому споживачу – особі, яка не досягла 14-річного віку (малолітній особі)», за що передбачено накладення штрафу від трьохсот до чотирьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян на осіб які здійснюють реалізацію цих лікарських засобів [11].

І такі зміни є цілком логічними та доцільними, оскільки малолітні особи попадаючи сьогодні в шалений інформаційний простір реклами всіляких біологічних добавок, стимуляторів мали доступ до вільного їх придбання, що закінчувалось іноді летальними наслідками, або отруєння цими препаратами в разі їх недозованого використання або навіть до суїцидальних наслідків, оскільки деякі з цих препаратів в разі їх відокремленого вживання не чинять негативних наслідків, а при їх суміщенні з іншими препаратами викликають одурманювальний ефект, наближений до стану наркотичного сп'яніння. Відповідно до закону складати протоколи про такі адміністративні правопорушення мають уповноважені особи органів внутрішніх справ (Національної поліції), а розглядати справи – судді районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів.

Цілком обгрунтованими є пропозиції також були запропоновані Міністерством юстиції України в проєкті Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення» [12], яким пропонується посилити адміністративні санкції з метою підвищення ефективності заходів державного контролю та посилення відповідальності суб'єктів господарювання на фармацевтичному ринку України з огляду на таке. Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачено низький рівень адміністративної відповідальності, зокрема, за продаж лікарських засобів в аптечних закладах без рецепта у заборонених законодавством випадках; введення в обіг або реалізацію продукції, яка не відповідає вимогам стандартів; виконання робіт, надання послуг громадянам-споживачам, що не відповідають вимогам стандартів, норм і правил; невиконання законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів. Передбачені статтями 42-4, 167, 168-1, 188-10 КУпАП санкції на цей час не діють, оскільки на сьогодні розмір штрафних санкцій є невідповідним порівняно з обсягами випущеної в обіг неякісної продукції та значно нижчим, ніж в інших сферах господарської діяльності.

Враховуючи зазначене, як вірно зазначають автори законопроекту «посилення санкцій за правопорушення, передбачені у вищевказаних статтях КУпАП, буде спри-

яти забезпеченню подальшої гармонізації національної нормативно-правової бази у сфері обігу лікарських засобів із міжнародним та європейським законодавством; створенню належних умов для ведення підприємницької діяльності на фармацевтичному ринку України, що позитивно вплине на процеси детінізації економіки у цій сфері; випуску в обіг лікарських засобів, які відповідають встановленим вимогам; дотриманню законних вимог посадових осіб центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів; забезпеченню населення України якісними, безпечними та ефективними лікарськими засобами» [12]. В підтримку таких пропозицій виступили і фахівці Комітету медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ [13].

Для того щоб визначити рівень правового забезпечення відповідальності у сфері контролю за обігом лікарських засобів та виявити прогалини в цій сфері доцільно звернути увагу на встановлення кримінальної відповідальності у сфері контролю за обігом лікарських засобів.

Так статтею 321-1 КК України «Фальсифікація лікарських засобів або обіг фальсифікованих лікарських засобів» встановлено кримінальну відповідальність за «виготовлення, придбання, перевезення, пересилання, зберігання з метою збуту або збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів», кваліфікуючими ознаками такого протиправного діяння є «збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів медичним або фармацевтичним працівником, або за допомогою інформаційних систем, у тому числі Інтернету, або у великих розмірах, або якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я особи, а так само виробництво фальсифікованих лікарських засобів». В примітці до цієї статті визначено, що особа, яка добровільно здала фальсифіковані лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх обігом, звільняється від кримінальної відповідальності за придбання, перевезення, пересилання чи зберігання з метою збуту, збут завідомо фальсифікованих лікарських засобів, їх ввезення на територію України, вивезення з території України, транзит через її територію (частина перша статті 321-1 ККУ, якщо такі дії не створюють загрози для життя чи здоров'я людей) [14].

Статтею 321-2 КК України «Порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань і державної реєстрації лікарських засобів» встановлено кримінальну відповідальність за «умисне порушення встановленого порядку доклінічного вивчення, клінічних випробувань лікарських засобів, фальсифікація їх результатів, а також порушення встановленого порядку державної реєстрації лікарських засобів» [14].

Висновки. Не поглиблюючись в аналіз кримінальної відповідальності у сфері контролю за обігом лікарських засобів, що потребує окремого дослідження і знаходиться поза межами нашого наукового пошуку, нижче слід звернути увагу на необхідності удосконалення адміністративно-деліктного законодавства у цій сфері.

Зокрема з урахуванням поширення в останній час різних способів порушення встановленого порядку реалізації (відпуску) лікарських засобів, доцільним є розширення диспозиції статті 42-4 КУпАП «Порушення встановленого порядку реалізації (відпуску) лікарських засобів», шляхом введення до її складу нових різновидів цього порушення, а саме необхідно доповнити цю норму наступними частинами:

ч. 5 «Відпуск без рецепта лікаря комбінованих лікарських засобів, що містять кодеїн та інші підконтрольні речовини,

– тягне за собою накладення штрафу від двохсот до трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

ч. 6 «Реалізація у будь-який спосіб, у тому числі інтернет торгівля біологічними добавками, які не є лікарськими

засобами, що не були сертифіковані в установленому законом порядку,

– тягне за собою накладення штрафу від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, з конфіскацією таких засобів».

Повноваження щодо оформлення матеріалів справ про такі правопорушення доцільно залишити за центральним

органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері контролю якості та безпеки лікарських засобів (Держлікслужбою) відповідно до статті 244-8 КУпАП. Право розгляд матеріалів справ про такі правопорушення має бути передано від Держлікслужби до районних, районних у місті, міських чи міськрайонних судів, відповідно до статті 221 КУпАП.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України від 28 червня 1996 року (зі змінами і допов.). *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 вересня 2014 р. № 442. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/247600952> (дата звернення 12.02.2023).
3. Про затвердження Положення про Державну службу України з лікарських засобів та контролю за наркотиками: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 647. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.02.2023).
4. Звіт про підсумки діяльності Державної служба України з лікарських засобів та контролю за наркотиками у 2022 році. К. 2023. 42 с. URL: <https://www.dls.gov.ua/wp-content/uploads/2023/02/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82-%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-2022.pdf> (дата звернення 12.02.2023).
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. *Відомості Верховної Ради*. 1984, додаток до № 51. Ст.1122.
6. Стрельченко О.Г., Бухтіярова І.Г. Кваліфікація адміністративних проступків у сфері обігу лікарських засобів. *Часопис Київського університету права*. 2019. №2. С. 104–108.
7. Котвицька А.А., Сурікова І.О. Професійна відповідальність фармацевтичних працівників в Україні / Science and Life: processing of articles the International scientific conference, November 16-17, 2017. Czech Republic, Karlovy Vary: Skleneny Mustek. P. 1–4. URL: http://dspace.nuph.edu.ua/bitstream/професійна_відповідальність_фармацевтичних_працівників_в_Україні.pdf, с. 2–3.
8. Алексєєв О.Г. Адміністративна відповідальність у фармацевтичній сфері: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата фармацевтичних наук. Запоріжжя. ЗДМУ. 2013. 25 с.
9. Волк Н.В., Світличний О.П. Адміністративно-правове регулювання фармацевтичної діяльності в Україні: шляхи вдосконалення: монографія. К.: НУБіП України, 2018. 185 с.
10. Ковпун О.С. Адміністративна відповідальність у фармацевтичній сфері: поняття, види та проблеми правової регламентації. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1(22) том 5, частина 1, 2018. С. 137–141.
11. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності за реалізацію (відпуск) лікарських засобів у заборонених законодавством випадках та встановлення відповідальності за реалізацію (відпуск) лікарських засобів особам, які не досягли чотирнадцяти років (малолітнім особам Закон України від 17 листопада 2021 року № 1886-IX): *Відомості Верховної Ради України*. 2022. № 7. Ст. 52.
12. Проект Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення», внесеного Кабінетом Міністрів України (реєстр. № 3948 від 30 липня 2020 року). URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/bills_documents/document-1915679.pdf (дата звернення 12.02.2023).
13. Комітет медичного і фармацевтичного права та біоетики НААУ підготував науково-практичний висновок до низки проектів законів. Публікація від 07.04.21. URL: <https://unba.org.ua/news/6464-komitet-medichnogo-i-farmaceutichnogo-prava-ta-bioetiki-naau-pidgotuvav-naukovo-praktichnij-visnovok-do-nizki-proektiv-zakoniv.html>. (дата звернення 12.02.2023).
14. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.